

obuditi? Un imenitni malar, Apelles z imenam, je, koker pravio, vsaki lubi dan, vsaj enu malu iz svojim penzelcam po platnu potegnul, inu z tim svojim stanovitnim flisam si je on toliku perdobil, de ludji še dan donašni toku dobru njega, koker tudi te od njega malane pilde, al narjene podobe sylnu hvalio, inu de ony nigdar nabodo od letiga svojiga hvalenja nehali: inu kaj? my le bomo naše roke pod pajstiho dijali? my le bomo tukej, koker ene ziala vsi vtraglivi, inu naskerbni postopali? my si neč nabomo perzadeli, de bi my nad seboj Christusovo podobo naredili (Gal. 4, 19), de bi my naše imena v bukve tiga večniga življenja zapisali? Vari se o keršanska duša! de naboš toku naskerbna za tvoje duhovnu gorjemanje, če še v tebi ena sama iskerca Božje lubezni tely, če se še v tebi vsaj nikoliku hvaležnosti pruti tvojimu lubeznivimu Izveličarju znajde, toku nima tebi noben dan tiga svetiga štiridesetdanskiga posta toku prazen preteči, de bi ti na podobo tvojiga za te križaniga Gospuda andohtlivu napogledala, de bi se ti med tim pogledam na eno skrivnust njegoviga britkiga terplenja naspomnila, de bi svete misli v glavi naimela, de bi brumne in bogaboječe žele v tvojimu sercu naobudila. My imamo zadost časa za muhe loviti z onim Cesarjam Domitianam, my imamo zadost časa za celu napotrebne opravila, inu tu bi se nam imelu namogoče zdeti, k timu bi nam imel ves čas zmanjkati, de bi my Boga, kir za nas terpy, milvali, de bi my vsaki dan le en malu časa naši vbogi duši k dobruimu obrnili? O sramota!

II. Terplenje našiga Gospuda Jezusa Christusa. Kadu je taisti, kateri terpy? . . . III. Inu kaj leta narveči Nadolžnost, Jezus Christus terpy? . . . IV. Inu zavol koga taisti terpy, kateri toliku, inu scer celu po nadolžnu terpy? . . . Zdihuvanje . . . Cirkovna Molitov (Prim. Ta Christusovimu Terpleinu posvečeni Post . . . z' latinskiga na slovensku prestaulen . . od Casparja Ruppnigg. Labac. 1773).

„In der Vorrede gibt Hasl Rechenschaft über Sprache und Schreibung. Hinsichtlich der letztern habe er sich im Allgemeinen nach den Evangelien, Laibach 1754, gerichtet, s und f nach alter Weise gebraucht . . . Auch er trat, wiewohl weniger entschieden als Gutschmann, wider die kauderwälsche Schreibweise des P. Marcus auf, wesshalb dieser in seiner Bibl. Carn. eben nicht sehr gut auf ihn zu sprechen ist (Šaf. 124. 25).“ — „Hasl (P. Joseph) Vindus e Comitatu Cilejensi S. J. Concionator carniolicus ad S. Jacobi Labaci edidit versionem suam: Sveti Post, Lab. litt. Eger. 1770. 8. Est Quadragesima sancta P. Gabr. Hevenesi, tanti Auctoris dignum opus: ast dolialiter (ut ex mole libri, qui ipso originali altero tanto vastior prodiit, ad oculum patet) in vindicam potius, quam Carniolicam linguam (sive orthographiam, sive grammaticae leges, interpretationis periphrasticae modum spectes) sed his non obstantibus in bonum usum plebis versa (Bibl. Carn. pg. 25).“

Slovstvena zgodovina v slovenski ljudski šoli.

(Piše **Gradimir.**)

(Dalje.)

§. 4. K lirični poeziji (katera ima svoje ime od lire, s katerim orodjem so v starih časih petje spremljali) spada: pesen, elegija, oda in himna. — Pesen je priprost izraz kakega občutka, to se vé v prijetni obliki in blagglasni besedi. Pesni so svete in posvetne, pa tudi národne in umetne, kar sem užé omenil. — Elegija, tudi žalostinka imenovana, je ona lirična pesen, ki izrazuje milo-tožne občutke. — Oda je pesen, ki z visokim navdušenjem visoke misli v visokih besedah javi. — Himna je oda v slavo božjo.

§. 5. Epične pesni razpadajo po različnosti oblik v: epos, roman, novelo, poetično povest, idilo, pravljico, legendo, basen, parabulo, romanco in balado. — Epos je množina junaških pesnij (t. j. takih pesnij, v katerih se opevajo slavna dela narodnih junakov), ki so zložene v umetno celoto. Epos more biti naroden ali umeten. Narodni epos je zložen iz narodnih pesnij (n. pr. Iliada in Odiseja). Umetni epos, tudi epopeja imenovan, obstaja iz umetnih pesnij. V epopeji nahajamo junaka (t. j. glavno osebo vsega čina), krog katerega se dejanje suče. — Roman je epos v prozi. — Novela je okrajšan roman. — Poetiška povest je eposu sorodna, samo nij takó obširna in globokomiselná. — Idila je pripoved, ki nam kaže srečo, katera se nahaja osobito v tihem, priprostem življenji na kmetih. — Pravljica je izmišljena povest, v kateri vidimo delajoče: ljudi, živali, duhove in druge naravske sile; v njej se — rekel bi — zrcali nekako otroško verovanje v čudeže. — Legenda je epična pesen, ki pripoveduje pobožna in čudesa dejanja iz zgodovine svetih in bogoljubnih mož. — Basen je poučna povest iz živalskega življenja; v njej nahajajoča se morála (podučilo) stavi se spred njo ali za njo; časih se celó opušča in tedaj mora čitatelj sam iztaknoti „morálo“. — Parabula je povest, katera nam s kako primero ne kaže le kakega vodila za življenje, temveč tudi kako višo resnico iz človeškega življenja; v parabuli delujejo skoro zmerom le ljudje. Najlepše parabule nahajamo v novem testamentu. Romanca in balada ste poetični popis dejanj, šeg in navad. Pesni le-te nagibljejo nas k občudovanju, vžigljejo nam domišljijo in mečijo nam srcé. Da-si ji v novejši poeziji nekateri ne ločijo strogo druge od druge, nahajamo vendar bistvene razlike mej njima, in te so: 1. Romanca je daljša, obširniša; balada pa krajša, jedrnatiša. — 2. Romanca je bolj veselega, balada bolj skrivnostnega značaja. 3. Pri romanci nadvladuje epični element, pri baladi lirični. 4. Romanca je za petje; balada pa se ne dá peti. 5. V romanci prevaguje pretekli čas, v baladi pa sedanjí. 6. Romanca je španjskega izvora, balada italijanskega.

K pesnim, ki nas poučujejo (tedaj k poučnim ali didaktičnim pesnim), spada tudi alegorija ali pripovedno-naučna pesen. Ta nam poočituje kak predmet po kakem drugem predmetu, ki je prvemu podoben in nam umljivejši. Prekrasne alegorije nahajamo v hebrejščini in v sv. pismu novega zakona. — K poučnim pesnim štejemo tudi satiro in epigram. Satira graja človeške slabosti in jih poboljšati skuša ali pa neumnosti tega svetá na smeh postavlja. Epigram je prav kratek pesnišk izdelek, ki ostro piči ali ima sploh jedernat bistrumen zavinek.

§. 6. Dramatika je poezija, katera ima nalogo, da nam po več osebah kako resnično ali izmišljeno dogodbo takó kaže, kakor bi se vršila ravnokar pred našimi očmi. Dramatika obsega tragedijo, šaloigro, dramo in burko. — Tragedija, tudi žaloigra imenovana, je dramatično delo, ki nam kaže življenje z resnejše strani. V njej gledamo človeka, borečega se s svetom in z usodo; usmiljenje, strah in groza nas prošnjuje, videče, kakó v tem boji onemaga in pogine! Šaloigra ali komedija, kažoč življenje z vesele njegove strani, je slika kacega resničnega ali izmišljenega družinskega dogodjaja, ki sè živim govorom, zdravim dovtipom in humorom smeši človeške slabosti in napake, a le za to, da nas poboljša. Dejanje zaključuje se veselo in povoljno. Drama je dramatično delo, ki nam enako tragediji kaže borečega se junaka, kateri pa iz zapletek zmagonosno izhaja. Drama torej nij skozi in skozi tragičnega značaja, ampak ima tù in tam kaj smešnega; ona dela nekako sredino mej tragedijo in šaloigro. Burka je kratko dramatično delo, ki nam predočuje kako smešno dejanje v čudnem, frapantnem in jako živahnem razvoji. Ako združimo dramo z muziko in petjem takó, da delajoče osebe ne govoré, ampak pojó, potem dobimo opero ali spevo-

igro. Če razpravlja opera resnoben predmet, imenujemo jo resnobno opero (opera seria); ako jej je predmet šaljiv, nazivljemo jo šaljivo opero (opera buffa). Manjše opere zovemo operete.

* * *

Po tem razlaganju različnih oblik v poeziji in prozi, koje sem napisal v korist neveščemu tovarišu, prehajam k pravi rešitvi svoje zadače. Nikakor ne trdim, da bi se moralo prav takó — in nič drugače — razlagati v ljudskih naših šolah, kakor bodem jaz tukaj kazal; saj je znano, da „več potij pelje v Rim“. Pričujoče moje delce naj se smatra le kot skromen poskus. Ako je bodo tudi drugi tovariši mogli s koristjo upotrebljevati, veselilo me bo jako; a še radostnejši bodem, če morda to delce spodbudi spretnišega sotrudnika, da nam napiše boljše delo na to stran! „Začetek vsak — je težak“, to naj se blagovoljno pomisli! . . .

Omeniti moram še, da bodem razpravljaj le ob onih pisateljih, ki so pred poedinimi sestavki v naših ljudsko-šolskih berilih podpisani. Na nepodpisane ali le s kako chiffro označene spise ne morem se ozirati. Obžalovati je, da se pri izdavanju teh beril nijso pod vse berilne koščke podpisala popolna pisateljska imena! Naj bi se to pri prihodnjih izdajah ne opuščalo! . . .

A zdaj pričnimo z drugim Berilom!

Drugo Berilo.

(Simon Jenko.)

(Glej na strani 3., pesen: „Molitev“.)

Ljubi otroci! Košček 1., ki sem vam ga tù razlagal in bral ima 8 vrstic. Te vrstice so lepo merjene; to takoj začutite, ako vam jih takó berem, (učitelj bere ritmično; torej:

Ō čē! z nami bōdi,
kaži pravi pot, i. t. d.)

Ako natančneje pogledamo te vrstice, vidimo, da se nekatere besede koncem vrstic ujéjajo takó, da prav lepo zvonijo: bōdi — vōdi; kreপósti — slabósti; um — pogum. Takim ujéjajočim se besedam pravimo ujeme. (Zakaj?) Pomnite dobro: Berilni koščeki, ki imajo lepo merjene vrstice, katerih konečne besede se po večem ujéjajo, zovejo se pesni.

Zakaj je torej ta berilni košček pesen? Človek, ki pesen zloži, imenuje se pesnik.

Tù spodaj pod pesnijo stoji tiskano: S. Jenko, Simon Jenko namreč. To je imé in priimek možá, ki je zložil to pesen. Kaj je bil torej Simon Jenko, ker je znal zlagati pesni? (Pesnik.)

Da, ljubi moji, Simon Jenko je bil pesnik, prav dober pesnik, vrl sin našega národa! Škoda, da je moral veliko prezgodaj umreti; koliko prelepih pesnic bi nam bil mogel še zložiti!

Vem, da bi radi kaj več zvedeli o tem vrlem slovenskem pesniku; zatoorej poslušajte!

Simon Jenko se je rodil na Podrečem blizu Mavčic, sredi Sorškega polja, v 27. dan oktobra 1835. l. (Učitelj, imajoč v šoli dober zemljevid, lahko pokaže na njem kje na priliko je ta kraj, če so se učenci o Kranjski deželi užé učili. Mavčice so na Kozlarjevem zemljevidu „Slovenske dežele“ zaznamovane). Koliko let bi bil S. Jenko imel, ko bi še živel? (To naj se z učenci izračuna!) Bil je ubožnih kmetskih staršev sin, ki bi